

пострадянських країнах Центральної Азії та Кавказу є наочним свідченням поєднання своєрідної етноментальної і етнополітичної структур із державотворчими тенденціями у вказаних регіонах. Спосіб, у який трансформується політичний режим на пострадянському просторі, надає надзвичайно різноманітний емпіричний матеріал, який потребує узагальнення на основі нової парадигмальної моделі.

Поведінка політичних інститутів сучасності є додатковим імпульсом, який посилює актуальність дослідження розвитку форм правління. Сучасні політичні партії та громадські організації нерідко прагнуть здобути конкурентні переваги через перерозподіл владних повноважень у межах конституційного нормування. Цей підхід, обумовлений прагматичними та ситуативними інтересами, визначає нестабільне становище сучасних форм правління в перехідних державах, що також є сферою нашого дослідницького інтересу.

Перспективами подальшого вивчення за темою, порушеною у цій статті, є розгляд методологічних принципів політологічного дослідження форм правління.

Література

1. Грубов В. М. Ліберальна парадигма в формуванні європейської колективної безпеки XXI століття : автореф. дис... д-ра політ. наук : спец. 21.01.01 / В. М. Грубов ; Рада національної безпеки та оборони України, Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. – К., 2008. – 34 с.
2. Гаджиев К. С. Общественно-политическая парадигма: понятие и основные характеристики / К. С. Гаджиев. – М. : Политическая наука, 1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://politics.elib.org.ua/pages-996.html>
3. Старостин А. М. Цивилизационная парадигма в политической науке / А. М. Старостин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/80430>
4. Воронкова В. Г. Формування антропологічної парадигми політичного менеджменту в умовах глобалізації : зб. наук. праць / Гол. ред. В. Г. Воронкова. – Вип. 34. – Запоріжжя : ЗДІА, 2008. – С. 31–50.
5. Рудич Ф. М. Політологія. Курс лекцій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. освіти. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – 200 с.
6. Москаленко О. М. Конфліктно-консенсусна парадигма регулювання суспільно-політичних відносин : автореф. дис... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / О. М. Москаленко ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2000. – 20 с.
7. Там само.
8. Дюжев Д. В. Інформаційне суспільство: соціально-правова парадигма суспільного розвитку : автореф. дис... канд. філософ. наук : спец. 09.00.03 / Д. В. Дюжев ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2004. – 18 с.
9. Хорішко Л. С. Парадигма успіху в політичній сфері сучасного суспільства : дис... канд. політ. наук : спец. 23.00.03 / Л. С. Хорішко ; Запорізький національний ун-т. – Запоріжжя, 2007. – 210 с.
10. Там само.
11. Ярчук Г. В. Екологічна парадигма у формуванні світоглядно-моральних цінностей студентів : автореф. дис... канд. філософ. наук : спец. 09.00.10 / Г. В. Ярчук ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 16 с.
12. Романюк С. М. Західна парадигма війни і миру останньої чверті XX ст. : автореф. дис... канд. філософ. наук : спец. 09.00.03 / С. М. Романюк ; Харк. військ. ун-т. – Х., 2004. – 20 с.
13. Сенкевич Г. А. Міська газета: творчо-соціальна парадигма функціонування : автореф. дис... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.04 / Г. А. Сенкевич ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 16 с.
14. Кисарець І. А. Політико-культурна парадигма державної інформаційної політики : автореф. дис... канд. політ. наук : спец. 23.00.03 / І. А. Писарець ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 18 с.

Стаття надійшла до редакції 5 січня 2011 року

УДК 327: [339.9:621.643] (4+(470+571))

Є. І. Таран,
аспірант кафедри суспільно-політичних наук,
глобалістики та соціальних комунікацій
Університету «Україна»



АЛЬТЕРНАТИВНІ ГАЗОТРАНСПОРТНІ МАРШРУТИ ЄВРОПИ ТА РОСІЇ: ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

У статті проведено дослідження проектів альтернативних газопроводів, що проходять із східних регіонів у західні країни. Визначено економічні можливості та політичні особливості побудови зазначених газопроводів.

Ключові слова: газопроводи «Північний потік», «Південний потік», «Набукко», диверсифікація.

Е. И. Таран

**АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ ГАЗОТРАНСПОРТНЫЕ
МАРШРУТЫ ЕВРОПЫ И РОССИИ:
ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ**

В статье проведено исследование альтернативных газопроводов, которые будут проходить с восточных регионов в западные страны. Определены экономические возможности и политические особенности строительства этих газопроводов.

Ключевые слова: газопроводы «Северный поток», «Южный поток», «Набукко», диверсификация.

E. I. Taran

**THE ALTERNATIVE GAS TRANSPORTATION
ROUTES OF EUROPE AND RUSSIA:
POLITICAL AND ECONOMIC FEATURES**

The research was made concerning alternative gas pipelines which will be routed from the East regions to the West countries. Economic abilities and political peculiarities of their building are determined.

Key words: pipelines, «Northern Stream», «South Stream», «Nabucco», diversification.

Постановка проблеми. Одне з головних питань, яке протягом останніх десятиліть посідає важливе місце в порядку денному Європи – диверсифікація джерел і шляхів надходження природного газу, який з огляду на свою екологічність та економічну ефективність відіграє дедалі вагомішу роль серед інших енергетичних ресурсів у споживчому ресурсному балансі країн Європи, причому рівень споживання природного газу в цьому регіоні постійно зростає.

Великий попит на вуглеводні в поєднанні із незначними власними їх запасами призвів до високого ступеню залежності Європи від імпорту цієї сировини (понад 60%). Основна частка забезпечення природним газом країн Європи нині відбувається шляхом його транспортування через Українську газотранспортну систему з території Росії. Останнім часом унаслідок політичних непорозумінь сталося ряд відключень європейських країн від постачання природного газу, що знизило рівень довіри в європейських споживачів до постачальників ресурсів і пошуку нових джерел диверсифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Побудова газопроводів поза територією України є досить новим питанням, але йому вітчизняні дослідники (В. Саприкін, В. Омельченко, М. Гончар та ін.) приділяють значну увагу. Про це свідчить ряд публікацій та наукових робіт з означеної проблематики. Оскільки розв'язання цієї проблеми надто залежить від політичних рішень багатьох країн, вона постійно перебуває в полі зору науковців і вимагає систематичного моніторингу на предмет економічної та політичної доцільності.

Мета статті: визначити політико-економічні особливості побудови альтернативних міжнародних газопроводів поза територією України; проаналізувати економічну ефективність та політичну складову цих маршрутів.

Основні результати дослідження. Питання диверсифікації джерел газових надходжень почало турбувати країни Європи головним чином після російсько-українських та російсько-білоруських «газових війн» [1, с. 24], що призводили до часткових, а іноді й повних відключень європейських споживачів від трубопроводів, якими вони отримували природний газ. Якщо десять років тому в західних споживачів не виникало сумнівів у надійності постачальників, то після зазначених колізій західні країни із застереженням вірять у надійність постачальників і транзитерів, шукають шляхи диверсифікації енергоносіїв. Це питання протягом останніх років дедалі більше бентежить країни Європи.

На Європейському континенті чи не провідну роль у забезпеченні енергетичної безпеки відіграють три суб'єкти: Європейський Союз (або окремі країни-члени – як імпортери) – Росія (як експортер) – Україна (як імпортер і транзитер). Водночас ці три суб'єкти енергетичних відносин мають як спільні, так і подібні, але різноспрямовані інтереси.

До спільних інтересів Євросоюзу, Росії та України можна віднести:

1) посилення безпеки та надійності роботи енергетичних об'єктів як складних технічних систем із високим рівнем експлуатації;

2) зменшення політичного впливу на процеси енергозабезпечення.

Однак у створенні ринку поставок енергоносіїв і, як наслідок – в отриманні прийнятної цінової пропозиції зацікавлений насамперед споживач, тоді як інтерес постачальника полягає в монополізації ринку та усуненні конкуренції. Натомість в отриманні грошових надходжень від транзиту енергоносіїв зацікавлений перш за все транзитер, тоді як експортер і споживач – навпаки, орієнтовані на зменшення вартості транзиту.

За такої ситуації, ускладненої далекими від конструктивних україно-російськими відносинами в енергетичній сфері, проблема диверсифікації джерел та шляхів енергопостачання стає дедалі гострішою для всіх цих трьох суб'єктів [2, с. 3].

Кожному із суб'єктів енергоринку притаманні певні цілі, які він переслідує, намагаючись отримати максимальний зиск, задовольняючи спільні інтереси. Для Європейського Союзу пріоритетною є політика забезпечення енергетичної безпеки на основі проектів диверсифікації джерел постачання енергоресурсів. Україна характеризується низькою якістю державного управління, відсутністю політичної волі та непередбачуваністю політики. Росія ставить собі за мету монополізувати весь європейський ринок газу і стати одноосібним постачальником цієї сировини до Європи, забуваючи інколи про економічну доцільність досягнення мети. Тому в діях Росії проглядаються не лише економічні підходи до вирішення питань диверсифікації, а й політичні мотиви, що ускладнює врегулювання відносин між трьома суб'єктами.

Треба також врахувати, що сьогодні на європейському газовому ринку частка Росії в газовому балансі Європи поступово скорочується через збільшення поставок зрідженого газу з Норвегії, Катару та інших країн. Тому «Газпром» намагається якимось чином утримати принаймні нинішню частку на газовому ринку.

Питання диверсифікації в газовому секторі ЄС регулює Директива Ради ЄС 2004/67/ЄС про забезпечення надійності постачання природного газу, яка відносить диверсифікацію джерел і шляхів газопостачання до переліку інструментів досягнення стандартів безперервності поставок газу. Зазначений документ регламентує диверсифікацію газопостачання шляхом будівництва терміналів для прийняття зрідженого природного газу (ЗПГ). Водночас, ця Директива, як і будь-який інший документ ЄС, не встановлює необхідної мінімальної кількості джерел та маршрутів постачання з точки зору надійності поставок. Вважається доцільним наявність трьох джерел поставок [2, с. 5].

Від 2004 року європейські країни почали висувати пропозиції щодо створення трубопроводу, який би максимально наближував країни Європи до виробників газу. Таким чином виник проект побудови газопроводу «Набукко». Не бажаючи миритися із залежністю від країн-транзитерів, Росія розпочала масштабні проекти, які повинні з'єднати родовища природного газу, що знаходяться на території Росії, з кінцевими споживачами – країнами Європейського Союзу – без зайвих транзитних посередників.

Наразі Росія та європейські країни намагаються запустити в дію декілька газопроводів. Перший із них – газопровід «Північний потік», що реалізується за ініціативи Росії, – матиме маршрут від міста Выборг (РФ) через Балтійське море до міста Грасфальд (Німеччина). Цей газопровід може мати розгалуження до Великої Британії, Нідерландів, Франції, Данії та інших європейських країн. Оскільки реалізацію газогону «Північний потік» планується здійснити найшвидше за інші (перша черга – 2011 р., а повне введення в експлуатацію – 2012 р.), то цей проект, як передбачається, матиме важливе значення для країн Північної Європи. Німецькі спеціалісти підрахували, що вартість транзиту «Північним потоком», якщо її порівняти з вартістю прокачування українськими трубами, на виході буде втричі дорожчою. Тож зрозуміло, що це політичний проект.

Другий проект, близький до реалізації, – «Набукко», який є складовою так званого Південного енергетичного коридору (коридору поставок енергоресурсів із Каспію до ЄС). Маршрут газогону «Набукко» охоплює максимальну кількість країн і територій (Туркменістан – Каспійське море – Азербайджан – Грузія – Туреччина – Болгарія – Румунія – Угорщина – Австрія). Цей проект було представлено у 2004 році, і він передбачав поставку газу в Європу від газового родовища Ірану через Південний Парс та Туреччину до одного із європейських газорозподільних центрів у місті Баумгартен (біля Відня, Австрія). Але у 2006 році через конфлікт навколо іранської ядерної програми проект було розширено шляхом додаткових підключень газу з родовищ Казахстану, Туркменістану, Узбекистану й Азербайджану.

У середині 2008 року посилюється інтерес Туреччини до реалізації проекту «Набукко», який цілкоміто відповідає її стратегічним планам стосовно перетворення країни в потужний вузол енерготранзиту. Вона домовилася з Азербайджаном, що той постачатиме по Південнокавказькому газопроводу (Баку – Тбілісі – Ерзрум) частину свого газу для «Набукко». Але одного азербайджанського газу недостатньо, і сьогодні постала проблема запуску через газопровід «Набукко» газу зі східного берегу Каспію.

Ще один проект Російської Федерації – газопровід «Південний потік», що має проходити за маршрутом Росія – Чорне море – Болгарія – Сербія – Угорщина – Австрія; може мати відгалуження Болгарія – Греція – Італія. Планове введення цього газопроводу в повному обсязі заплановане на 2015 рік. Отже, у випадку реалізації двох перелічених вище маршрутів країни Європи не матимуть значного сенсу в задіянні газопроводу «Південний потік», і країнам-учасникам цього проекту доведеться докласти чимало зусиль, аби переконати європейських споживачів у його ефективності.

Такі поки що теоретичні проекти, як «Ямал-Європа-2» та «Південний потік-2», можуть мати значення лише в разі значного зростання попиту на природний газ. З огляду на те, що в Європі впроваджується «Стратегія 20 – 20 – 20» [2], яка передбачає, зокрема, скорочення енергоспоживання до 2020 р. на 20%, говорити про ймовірну реалізацію названих проектів не актуально.

Слід зауважити, що всі проекти, про які йшлося вище, реалізуються поза територією України і знижують її транзитні можливості. До того ж усі вони суперечать національним інтересам нашої держави, оскільки можуть відволікати значні обсяги газу, що прокачуються нині по українській ГТС, надаючи нам економічну вигоду та політичний зиск.

Не варто говорити і про економічну ефективність та доцільність цих газогонів, позаяк їх реалізація і вартість майбутнього прокачування газу в кілька разів перевищуватиме аналогічне прокачування газу українською газотранспортною системою. Відразу ж постає проблема обсягів газу, оскільки «Південний потік» є трубою без родовищ. Він передбачає постачання центральноазійського газу або ж перекидання блакитного палива із транзитного напрямку через Україну. Якщо йдеться про перекидання, то виникає питання: навіщо вкладати в «Південний потік» 20 мільярдів євро для постачання тих самих обсягів газу і для тих самих споживачів?

Газотранспортна система України вже працює понад 40 років, зарекомендувала себе добре, надійно, безпечно і немає ніяких проблем з тим, щоб наша країна забезпечувала ті обсяги природного газу, які плануються транспортувати газопроводом «Південний потік». При цьому інвестицій у газотранспортну систему України необхідно вкласти на порядок менше.

У Росії відсутні обсяги газу для газопроводу «Південний потік», оскільки «Газпром» має проблеми із видобутком і демонструє тенденцію до зниження обсягів видобутого природного газу. Південноросійське родовище після виходу на проектні обсяги видобутку даватиме 25 мільярдів кубометрів газу на рік. Однак його може не вистачити на те, щоб компенсувати зниження рівня видобутку на великих родовищах, які нині експлуатуються, але розроблялися ще за радянських часів. Про розробку запасів Ямалу розмови точаться близько двох десятків років, але досі невідомо, чи вистачить реальних, а не заявлених обсягів газу на Ямалі для компенсації зниження видобутку на старих родовищах.

Слід також сказати про перенесення строків введення в експлуатацію деяких родовищ. Наприклад, введення в експлуатацію Бовонинського родовища, що повинно було відбутися у 2011 році, перенесено на 2012 рік. Штокманське родовище, яке знаходиться в Баренцовому морі та оцінюється у 3,8 трильйонів кубометрів газу і можливість забезпечувати блакитним паливом увесь світ протягом року, тільки-но стало розроблятися. За первинними

планами, постачання газу зі Штокману мало розпочатися у 2013 році, але представники компанії говорять про можливість зміни графіку введення цього родовища в експлуатацію у зв'язку із ситуацією, яка склалася на ринку природного газу. Це, ймовірно, призведе до перенесення строків введення в експлуатацію трубопроводу «Південний потік». За сучасної політичної ситуації найбільш оптимальними є інші варіанти транспортування природного газу (наприклад, зрідженого природного газу) [3, с. 48].

Досліджуючи проект маршруту газопроводу «Набукко», який повинен пролягати територіями Туреччини, Болгарії, Румунії, Угорщини, слід відмітити, що в консорціумі з його будівництва беруть участь такі фірми, як OMV (Австрія), RWE (Німеччина), BOTAS (Туреччина), Bulgargas (Болгарія), SWTGN Transgaz (Румунія), MOL (Угорщина). Склад учасників говорить про те, що зі збутом природного газу, який планується постачати газопроводом «Набукко», проблем не виникатиме. Основне питання полягає в тому, хто постачатиме блакитне паливо [4, с. 28].

Перевага проекту «Набукко» полягає в тому, що його учасниками, тобто постачальниками газу, готові бути Азербайджан та Іран. Азербайджан матиме необхідний обсяг газу після введення в експлуатацію другої черги родовища «Шан-Деніз-2» (12 млрд. куб. м). Саме на цей газ на початковому етапі розраховують розробники проекту «Набукко», який має бути введений в експлуатацію у 2013 році з обсягом поставок 8 млрд. куб. м щороку, з подальшим виходом на проектну потужність 31 млрд. куб. м. Водночас керівництво Ірану заявило, що він готовий постачати для «Набукко» 15 млрд. куб. м газу щорічно [5]. Незважаючи на нинішню нестабільність Ірану, особливо з політичної точки зору, іранський газ є перспективним ресурсом. Якщо за сучасної політичної ситуації можливість отримання газу з Ірану не вважається реальною, то в перспективі, із розв'язанням конфлікту навколо ядерної програми, ця держава спроможна стати основним постачальником газу до країн ЄС газопроводом «Набукко».

Офіційні представництва Азербайджану неодноразово заявляли про те, що хочуть постачати газ до Європи. За їх словами, Європейський Союз є надійним партнером і може сплачувати за газ достатню ціну. При цьому Азербайджан важливий для проекту «Набукко» не тільки як постачальник, а й як транзитна країна. Він розташований на перетині експортних шляхів туркменського газу до Європи. Тож у контексті надходження природного газу з Туркменістану в європейські країни Азербайджан є ключовою державою в реалізації проекту «Набукко» [8].

Твердий намір Євросоюзу створити газопровід «Набукко» пояснюється рядом причин:

- *перша* – необхідність забезпечення Євросоюзу природним газом;
- *друга* – намагання позбутися залежності від постачань природного газу з Росії. Понад те, ЄС має за мету змінити ситуацію в енергетичних відносинах із Росією на діаметрально протилежну, коли виробники зможуть стати залежними від споживачих ринків;
- *третья* – геополітичне місце Євросоюзу відносно інших світових центрів сили, зокрема Китаю. У випадку, якщо ЄС не побудує Транскаспійський газопровід, який би з'єднував Євросоюз із Казахстаном, Туркменістаном та Узбекистаном через Каспійське море, то газ Каспію може бути направлений до Китаю. Окрім традиційних учасників – Євросоюзу, США і Росії, – помітною стає і активізація діяльності китайських компаній у регіоні з метою постачання каспійської нафти та газу до Китаю. Таким чином, політика Європейського Союзу відносно нових незалежних держав Чорноморського і Центральноазійського регіонів визначається побоюванням стосовно того, що країни регіону можуть зазнати впливу Китаю, і тоді значні запаси нафти та газу регіону Каспійсько-го моря будуть спрямовані у східному напрямку.

З точки зору енергетичної безпеки, ЄС зацікавлений у реалізації як проекту «Набукко», так і «Південного потоку», оскільки в разі збільшення кількості джерел постачань та розширення маршрутів газопроводів у Європі зросте рівень енергетичної безпеки. Перевага проекту «Набукко» полягає ще й у тому, що з його реалізацією розширюються не лише маршрути, а і джерела газових постачань.

Росія в будь-якому випадку залишається одним із стратегічних постачальників газу до Європи, а причина протистояння двох проектів – «Набукко» та «Південного потоку» – перш за все в тому, що у середньостроковій перспективі буде реалізований лише один із них. Чому?

По-перше, через проблеми із фінансуванням як із державних джерел або структур ЄС, так і приватними компаніями;

По-друге, виходячи із розрахунків потреб європейських країн у газі в найближчому майбутньому;

По-третє, з огляду на можливість потенційних експортерів газу.

Москва зацікавлена в тому, щоб принаймні на деякий час не допустити будівництва нових, непідконтрольних їй газопроводів, чого вона може досягти, перерозподіливши потоки газу, що постачається транзитом через територію України та Білорусі, у «Північний потік» і «Південний потік». Це дозволить Росії:

- вийти на пряме стратегічне партнерство з Німеччиною та Італією (із залученням Франції через участь у «Південному потоці»);
- значною мірою знизити, якщо не усунути, вплив на свою газоекспортну політику країн-транзитерів і перейти з ними до жорстких прагматичних відносин;
- уникнути надмірної залежності від Туреччини як вузлової розв'язки газотранспортної системи на шляху транзиту газу до Європи;
- знизити у відносинах із країнами Східної Європи двосторонню економічну взаємозалежність, підвищивши їх односторонню політичну і газову вразливість від стану відносин із Росією [9].

Для Європи російські проекти цікаві тому, що компанії які будуть брати участь у їх будівництві, отримають замовлення на постачання труб, електронного устаткування, засобів зв'язку на будівельні роботи, вартість яких становить мільярди доларів. Ці проекти любіються з погляду інтересів не споживачів європейських країн, а конкретних фінансових європейських груп, що зацікавлені у збуті своїх товарів і наданні певних послуг на мільярдні суми [6].

Необхідно також зазначити, що сьогодні на світовому ринку існує надлишок скрапленого природного газу, який широко використовується в європейській промисловості. Він є реальною альтернативою російському трубопроводному газу і ставить під сумнів доцільність не лише європейського проекту «Набукко», а й російських «Північного» та «Південного потоків» [7].

У випадку, якщо країни ЄС зможуть побудувати достатню кількість терміналів із приймання танкерів зі зрідженим газом та його регазифікацією, ідея створення транспортних консорціумів і реалізація трубопроводних газових постачань може виявитися взагалі неактуальною, а новозбудовані газопроводи перетворяться на найдорожчий у світі металобрухт.

Висновки. На нинішньому етапі склалася ситуація, коли головні потоки транспортування природного газу із Центральної Азії та Східної Каспії до Європи проходять через території Росії і України. Росія, використовуючи сприятливі історичні умови, фактично встановила монополію на реекспорт центральноазійських енергоресурсів.

Переслідуючи геополітичні цілі, вона намагається розбудувати газові трубопроводи, які не мають економічної доцільності, але можуть бути вагомим аргументом у політичних відносинах із західними сусідами. Застосовуючи тактику зменшення обсягів постачань енергоресурсів, Росія прагне змусити транзитні країни передати їй контроль над транспортними мережами, що нині експлуатуються.

Європейський Союз на протидію Росії пропонує центральноазійським країнам розвивати інші шляхи. Зокрема він прагне замкнути проекти «Транскаспійський», «Баку – Тбілісі – Ерзурум» та «Набукко» в єдиний «Південний енергетичний коридор» поставок газу до Транс'європейської енергетичної мережі. Конкуруючи в регіоні Каспійського моря з Росією і Китаєм, ЄС намагається спрямувати потоки енергетичних ресурсів у Західному напрямку, аби зміцнити своє геополітичне становище і не допустити панування потужних китайських корпорацій у цьому регіоні.

Українська газотранспортна система потребує негайних реформ, аби модернізувати та поновити свої потужності. Тим паче, що Україна самостійно спроможна провести необхідну модернізацію своєї ГТС. Але для цього необхідно змінити принцип розподілу коштів, оскільки за теперішньої ситуації всі зароблені завдяки транзиту фінансові ресурси направляються для сплати за російський газ, а не на реконструкцію і модернізацію. Чим більше Україна буде зволікати із проведенням реформ, тим більше вона підпадатиме під вплив Росії. Зрештою, наша країна може опинитися в такій ситуації, коли ГТС вже не зможе забезпечити потреби споживачів, а в обхід української території з Півдня на Північ будуть побудовані інші газопроводи. Тоді Українська газотранспортна система, яка нині є стратегічно важливим для держави об'єктом, може втратити свою економічну і політичну цінність.

Література

1. Взаимоотношения Украины и России в энергетической сфере // Национальная безпека і оборона. – 2009. – № 4. – С. 24–27.
2. Диверсифікація енергопостачань в Європейському Союзі, Росії та Україні: загальні підходи, наміри і проблеми // Национальная безпека і оборона. – 2009. – № 6. – С. 3–20.
3. Григорьев А. «Белая книга» «Северного потока» / А. Григорьев // Мировая энергетика. – 2008. – № 9. – С. 46–49.
4. Григорьев А. Много потоков, хороших и ранних: голубых, северных и южных / А. Григорьев // Мировая энергетика. – 2009. – № 8. – С. 28–31.
5. Мартинюк В. «Набукоко» не зашкодить транзитному потенціалу України / В. Мартинюк // Економічна правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/publications/47babe9cc1g0d>. – Назва з екрану.
6. Омельченко В. Будівництво «Південного потоку» означатиме, що корупція в Європі перемагає / В. Омельченко // Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.razumkov.org.ua
7. Південний і Північний потоки можуть стати найдорожчим у світі металобрухтом // Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.razumkov.org.ua
8. Самуэль Л. Французский политолог: Набукко без Азербайджана невозможен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.neftegaz.ru
9. Саркисян С. / Геополітика газопроводів в чорноморсько-каспійському регіоні / С. Саркисян // Фонд «НОРАВАНК» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.noravank.am/rus

Стаття надійшла до редакції 29 грудня 2010 року

Шановні колеги! Триває передплата наукового журналу
«Економічний часопис-XXI»
на 2011 рік